

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

**Fakulta sociálních studií
Katedra sociologie**

Bohuslava Doláková (UČO 175975)
Politologie - Sociologie
bakalářské studium
imatrikulační ročník 2005

Chapadla státu a politizace zkušenosti

Radim Marada

Úvod do politické sociologie (SOC 137)

Příprava na prezentaci

V Brně 3.5.2006

Stát jako kondenzace světské autority

Politizace zkušenosti není jen záležitostí osobní zkušenosti, ale i všeobecného a kulturního prostředí určité společnosti. Reálná fikce **moderního státu** zajišťuje, že některé zkušenosti sociálních aktérů jsou jimi chápány jako politické. S tím je spjat koncept **moderního občanství**, který definuje občana jako politický subjekt, nositele práv a povinností, které lze politicky garantovat a vnučovat skrze státní moc.

Politická sféra se utvořila jako relativně autonomní systém jednání a interpretace. Díky svému privilegovanému statutu lokalizace a reprezentace vrcholné světské moci tak mohl moderní stát vytlačit z pozice vrcholné autority Boha, který byl reprezentován panovníkem. Hegel se proto zmiňuje o božské povaze (moderního) státu.

Moderní společnost se formuje jako svět institucí, vztahů a životních podmínek, které jsou tvarovány účelnou lidskou činností. Lidé již neberou pravidla a normy za nevyhnutelné, dokonce se cítí být povoláni je zpochybňovat či porušovat.

	<i>tradiční společnost</i>	<i>moderní společnost</i>
koncepce přirozeného řádu	v očích soc. aktérů samozřejmost	politický úkol
	nelze změnit	ideál, nutné neustálé institucionální změny

Moderní stát tím, že určuje základní parametry sociálního života, utváří sociální svět člověka jako specifický zkušenostní prostor. Poté do sebe absorbuje prvky konkrétní lidské zkušenosti, a dává jim politický význam. **Politika** se takto stává relativně autonomní, ale zároveň závislá na sociálním okolí.

Politično je spjato se vznikem centralizovaných států jako vrcholnou veřejnou autoritou. Politický princip je reprezentován v institucích a symbolech moderního státu a zároveň tak dochází k politizaci každodenní zkušenosti. Moderní stát proniká svým vlivem i do oblastí, které dříve nepodléhaly *centrální* autoritativní a *všeobecné* regulaci (Giddens).

Paradox centralizace politické moci: slovo centralizace evokuje představu soustředění moci do jednoho bodu, ale ve skutečnosti se jedná o *zneosobnění* moci, její teritoriální *rozprostranění* a *pronikání* hluboko do tkaniva sociálních vztahů. Stát tak provází moderního člověka na každém kroku.

Náboženská x politická regulace jednání

Předmoderní společnost

Poddaní nebyli v přímém právním nebo politickém vztahu k panovníkovi. Vztahy loajality k němu byly založeny na pevné tradici a zprostředkovávány panskými úředníky. Jejich dohled se ale nevztahoval na každodenní aktivity velké většiny lidí.

Náboženství se dotýkalo většiny obyvatelstva jen ve formě rutinních rituálních praktik, ve své racionalizované podobě se omezovalo jen na vrchní vrstvy společnosti. Náboženství mělo svou kulturní a politickou úlohu:

- 1) podporovalo silný osobní prvek v tradičních sociálních vztazích a tak znesnadňovalo případnou politizaci vztahu k veřejným autoritám
- 2) regulovalo každodenní aktivity obyvatel (nositelem morální autority se stalo až v moderních státech díky protestantství a kulturním aktivitám církve – zejm. vzdělávání obyvatel – čímž se církev stala mocným spojencem státu)
- 3) omezená politická funkce zajišťovala kulturní jednotu na velmi abstraktní rovině, praktikování víry se různilo podle jednotlivých vrstev

Náboženství tedy zajišťovalo sociální a kulturní integraci každodenního života a doplňovalo tak tradici. Působilo ale jen na specificky vymezené rovině. Některé sféry každodenního života většiny lidí byly dlouho mimo zájem autorit jak světských, tak církevních.

Moderní stát

Se vznikem moderního státu se radikálně mění vztah veřejné autority ke každodenní zkušenosti. Vrcholná autorita státu přebírá roli zprostředkovatele mezi sociálními vztahy a obecně závaznými zákony autoritativně upravuje základní souřadnice těchto vztahů. Moderní stát vzniká tak, že potenciální reprezentace ustaví dominantní kontrolu nad sociálními vztahy na určitém teritoriu. Tak se změny vztahy mezi sociálními aktéry, individuálními i kolektivními. Stát na sebe bere roli vrcholné – politické – autority, a zároveň zbavuje ostatní sociální vazby mocenského prvku v politickém (násilně donucovacím) smyslu.

Ve **veřejné sféře** moderní stát redukuje vztahy mezi individuálními i institucionálními aktéry na vztahy smluvní. Z poddaných se tak stávají soukromí *občané*. Práva a povinnosti musí být také normativně vymezena. Základní občanská práva tak umožňují lidem pohybovat se ve *veřejné sféře* jako *soukromé osoby*.

Proměna feudálně sociálních vztahů neprobíhala všude stejně, ale je možno vysledovat základní model daný západní Evropou. Pro vytvoření politického povědomí bylo směrodatné utváření **státního občanství**. To vznikalo každodenními interakcemi se státní autoritou, jak na viditelné (státní úředníci), tak méně viditelné úrovni (varovný signál z povědomí při hrozícím konfliktu s pravidlem).

Stát se stal zdrojem a garantem formálně přiznaných práv, ale v každodenním životě je primárně regulátorem životních podmínek a dohlížitelem nad plněním občanských povinností. Skrze obecné zákony a pravidelný dohled je nasáknut *latentním* politickým nábojem. Např. ještě dříve než moderní státy převzaly kontrolu nad hygienou ve veřejných prostorech, vyžadovaly ji po místních samosprávách a občanech samotných. Dohlížela nad ní policie a jednalo se tak vlastně o udržování sociálního řádu.

Raná hygienická opatření souvisí s populační politikou moderního státu (Foucault). Řada oblastí lidského chování začala být medikalizována což umožnilo efektivnější státní dohled a regulační zásahy. Zároveň to s sebou přineslo i růst státního aparátu a legitimizovalo systematický sběr a skladování dat o populaci. Pro kvalifikované řízení státu je třeba řada informací. Giddens používá termín **reflexivní monitoring**. Státní statistika se zajímá o všechny obyvatele, sleduje jejich životní souřadnice u každého zvlášť a zároveň u každého podle stejné šablony. Občany tedy individualizuje a zároveň je poměřuje podle stejných kritérií. Díky tomu, že stále více lidí umí číst a psát, se mohou psané právní kódy snadněji aplikovat na masy obyvatel.

Takto zkonsolidovaná veřejná autorita uvádí občana do důvěrného vztahu ke státu. Je to stát, který autoritativně stvrzuje jeho identitu.

Stát autoritativně zasahuje i do sociálních vztahů, které jsou hlavní oporou každodenních zkušeností – do privatizovaných a diferencovaných sfér práce

a rodiny. **Politizace každodenní zkušenosti předpokládá** institucionální *oddělení* sfér materiální reprodukce a rodiny od svébytné politické sféry, reprezentované institucemi moderního státu, včetně vymezení arény, ve které se bojuje o podíl na státní moci (= paradox moderní politizace lidské existence). Konfrontace různých principů v běžné zkušenosti vytváří v lidech politickou citlivost. Politický prvek rodinných a pracovních vztahů vystupuje jako něco rozpoznatelného od státních norem.

Politizace světa práce a rodiny: formování politického subjektu

Svět práce

Rozlišení různých druhů práce je umožněno právním a administrativním ohraničením ekonomické sféry pod nepřímou patronací státu.

Zkušenost moderních ekonomických aktérů není primárně politická, ale má potenciální politickou relevanci: 1) rámec ekonomických vztahů hlídaný státem tvoří poslední jistotu ve smluvních vztazích, 2) lidé ve světě práce zažívají konflikt formálního principu rovnosti a zkušenosti aktuální nerovnosti.

V moderní ekonomice lidé nabízejí svou pracovní sílu na **neznámém trhu**, kde sice zná základní orientační souřadnice, ale musí čelit i nepředvídatelným situacím. Státní autorita poskytuje významnou oporu, protože snižuje míru rizika, ale za cenu určitých omezení. Toto povědomí formuje v lidech politickou senzitivitu.

V abstraktních sociálně ekonomických vztazích je to moderní stát, který dohlíží nad dodržováním zákonných podmínek pracovních smluvních vztahů, a nabízí se jako určitá jistota.

Formováním *národních ekonomik* se moderní státy staly jednotícím rámcem abstraktních pravidel ekonomických vztahů.

Rodinný život

Povinná školní docházka

Ve většině zemí byla povinná školní docházka zavedena již absolutistickými panovníky, protože centralizovaná panovnická moc potřebovala oporu ve formě neosobních zákonů, které by reprezentovaly stát a nivelizovaly rozdíly mezi občany.

Tato povinnost byla ryze moderní: jednalo se o obecné zákony **univerzální a abstraktní** (platily pro *všechny*) a oslovovaly lidi **přímo a individuálně** (mezi zákonem a tím, komu je adresován není žádná zprostředkující instance).

Jedná se o anticipování budoucího občanského statusu dětí. Odpovědnost za dodržování sice leží na rodičích, ale práva (nároky) jsou již uplatňována vůči dětem.

Školní docházka měla sloužit jako prostředek výchovy k občanství, kde se vychovávalo k osobní nezávislosti vůči lokálnímu panství a směřovalo se k loajalitě ke státně definovanému celku.

Rodinné vztahy se takto dostávají do politických souvislostí. A sociální aktéři rodinných vztahů mohou interpretovat svoji zkušenost *také* jako politicky relevantní. Nárok na školní vzdělání a povinnost je absolvovat reprezentují **principy rovnosti** (Bendix), které ustavují přímý vztah mezi centrálními orgány národního státu a jednotlivými občany. Občané jsou si před neosobní autoritou zákona rovni a tato rovnost se univerzalizuje s ustavením právního státu. Tento **přímý vztah** mezi státní autoritou a občany státu zajišťuje *politicky chápanou* nezávislost na ostatních sociálních autoritách, které se „odklidí z cesty“. To znamená, že se jim právě přisoudí soukromý status. Status státního občana rozděluje člověka na politický subjekt (ve vztahu k státu) a soukromou osobu (ve vztahu k jiným lidem *jakožto* soukromým osobám). K jiným osobám se člověk může „politicky“ vztahovat jedinečně skrze stát.

Občan jako politický subjekt: podřízenost a autonomie

Možnost formálně rovného a svobodného vztahu mezi konkrétními lidmi je vykoupena všeobecným podřízením státní autoritě (Marx). Osvobození od jiných autorit je jen iluze vytvářená státem. Soukromá povaha sociálních autorit zastírá mocenskou asymetrii privatizovaných vztahů (např. vztah zaměstnanec – zaměstnavatel).

Rozdvojení státního občana může produkovat zvýšenou citlivost vůči sociálním nespravedlnostem (liberální myslitelé).

Politický status moderního občana představuje formu jeho integrace: pro Marxe je to politické znecitlivění, pro liberály politické uvědomění.

Moderní občanství Giddens charakterizuje dvěma aspekty: 1) úlohou státu při formování moderní občanské subjektivity, 2) úlohou konfliktu se státní autoritou při politické kodifikaci občanských práv.

Toto občanství bylo především sociálně psychickým důsledkem působení státní autority při regulaci základních souřadnic každodenního života. Vznikalo s ustavováním státní autority a při konfrontaci s ní. Tak se rozvíjí obě strany politické integrace člověka: a) občan je v přímém podřízeneckém vztahu vůči státu, je mu individuálně odpovědný, ale ve vymezeném prostoru může zažívat nezávislost a rovnost ve vztahu k druhým, b) ke státní autoritě vystupuje jako autonomní aktér s určitými právy. Konfrontací s požadavky sociální skupiny a státu docházelo k rozšiřování práv: od *občanských* v užším slova smyslu (svoboda pohybu), přes *politická* práva (sdružovací), k *sociálním* právům (právo na sociální zajištění ve stáří).

Státní regulace se netýká každého aspektu každodenních vztahů. Její dosah se liší v čase a různě definovaných jednotkách. Svým pronikáním vytváří zkušenostní prostor, který má politickou relevanci, a který se sociální aktéři učí interpretovat v odpovídajících (politicky relevantních) souřadnicích (dětská práce, sexuální obtěžování). Člověk se skrze praktické vztahy k ostatním dostává k **politickému uvědomění**.

Moderní člověk jako státní občan se stává politickým subjektem s *představivostí*, která mu umožňuje vidět jeho svět jako předmět státní regulace, který je ale do jisté míry formován lidskou vůlí.

Literatura:

Marada,R.“Chapadla státu a politizace zkušenosti“ in Marada,R. 2003 *Kultura protestu a politizace každodennosti*. Brno:CDK.